

Visuellt stöd - vad är det?

Användandet av bilder och föremål som förstärkande kommunikation för ledare i organisationer och föreningar.

Innehåll

- 3 Introduktion
- 4 Olika typer av visuellt stöd - färdigt material och sådant som skapas i stunden
Färdiga bilder, fotografier och saker
- 5 Ritprat, seriesamtal och rita fritt
- 6 Instruktioner
- 7 Scheman
- 8 Tid
- 9 Samtal om känslor
- 10 Konflikt
- 11 Avslutning

Sammanställningen om visuellt stöd är framtagen i samarbete mellan Sensus Västra Sverige och Svenska kyrkan Uppsala stift. Illustrationerna är gjorda av Julia Carlbäcker. Materialet är fritt att använda, så länge det inte förändras. Hänvisa till källan om du använder det i din verksamhet.

Har du frågor, funderingar eller feedback går det bra att kontakta Julia Carlbäcker, julia.carlbacker@sensus.se hos Sensus Studieförbund. Sensus ansvarar för materialet.

Introduktion

Visuellt stöd kan vara många olika saker, allt från bilder och föremål till tecken som komplement till tal. I det här materialet berättas det främst om bilder, men också om hur saker du har i din närhet kan användas för att förtydliga kommunikationen i mötet med andra.

Olika metoder och pedagogiska tillvägagångssätt

Visuellt stöd är ett samlingsnamn för många olika metoder och pedagogiska tillvägagångssätt. Alla metoderna handlar om att visa det som sägs så att det blir lättare att förstå. Bilder och saker kan exempelvis hjälpa någon som har svårt att läsa eller skapa trygghet för den som behöver en tydlig struktur. Visuellt stöd kan också vara bra för personer som håller på att lära sig ett nytt språk. För en del personer är det visuella stödet nödvändigt för att det ska vara möjligt att delta, men en tydlig kommunikation är bra för alla.

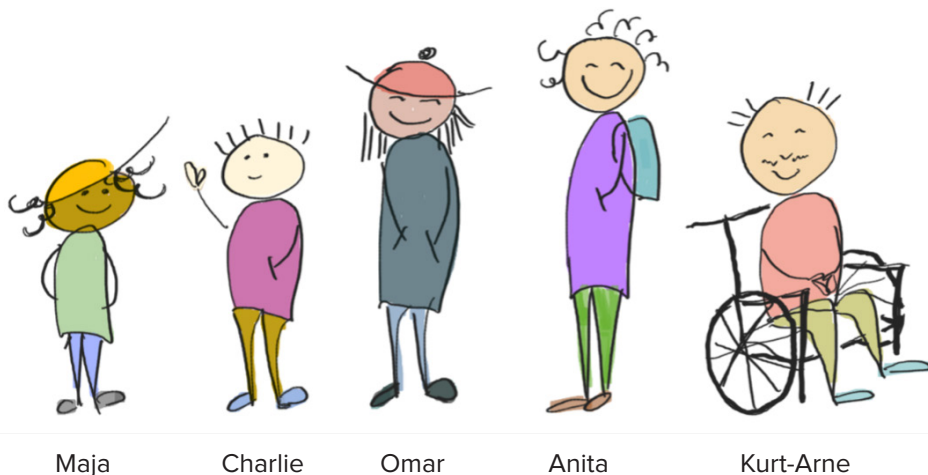
Inspiration och tips

Den här texten är en kort sammanställning av några olika sorters visuellt stöd, med fokus på det du kan hålla i eller rita för hand. Det är inte en komplett lista, utan exempel valda utifrån vanligt förekommande situationer. Tanken är att de olika exemplen ska kunna inspirera och bidra med tips i många olika verksamheter. Mycket kan göras med små medel. Oftast handlar det mer om inställning och om att skapa en vana, än om stora omställningar i verksamheten.

I det här materialet visas de enklaste och mest lättillgängliga varianterna av bilder och saker. I första hand används bilder som är ritade för hand, men några exempel bygger också på färdiga bilder som kan hittas i många datorers program för text. Tänk på att det är det visuella stödets funktion som är viktigt. Det behöver alltså inte vara konstnärligt när du ritar för hand. Enkla streckgubbar fungerar utmärkt!

Några karaktärer får berätta

I texten kommer du möta några karaktärer som berättar om sig själva och sina egna erfarenheter. De är påhittade kompisar som hänger med för att förtydliga exemplen. Karaktärerna är baserade på mångårig erfarenhet av arbete med människor med och utan behov av visuellt stöd, i flera olika sammanhang.

Olika typer av visuellt stöd

- färdigt material och sådant som skapas i stunden

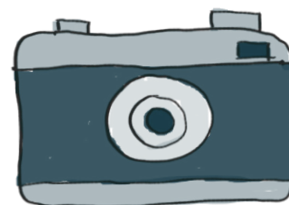
Användandet av visuellt stöd kan innefatta många olika metoder och pedagogiska tekniker. Hur just du väljer att jobba och vilket eller vilka typer av stöd du väljer kan påverkas av sammanhanget, av den eller dem du möter och av vad du känner dig bekväm med. Här nedan presenteras några olika sorters visuellt stöd som är vanligt förekommande. Förhoppningen är att det ska finnas något för alla.

Det finns gott om färdigt material att hämta i din dator eller din telefon. **Färdiga bilder** kan hittas exempelvis i olika bildbanker. Gör du en internetsökning på ”bildstöd” hittar du flera alternativ. En del bilder kan hämtas gratis, medan andra kräver en prenumeration.

Utöver det finns också olika program att ladda ned till din dator, där du själv kan skapa egna bilder eller symbolsätta hela texter. Slutligen har de flesta datorer också program för skriven text som även innehåller symboler eller ikoner. Viktigt att tänka på om du väljer att använda färdiga bilder eller symboler är att kolla upp att bilden får användas på det sätt du tänkt dig. De flesta tjänster har tydlig information om det och många erbjuder också möjligheten att fråga för att få ett godkännande.

En annan variant av bilder är **fotografier**. Genom att arbeta med foton kan bilderna anpassas till den specifika situationen på ett sätt som andra bilder inte kan. Vill du jobba med foton så tar du helt enkelt kort på det du vill visa så att foton sedan kan användas som stöd i samtal. Kanske kan det vara bra att ta kort på platsen ni skall åka till på läger i sommar eller vilken ledare som skall vara ansvarig på torsdagens ungdomssamling? Du kan också göra en helt egen bildstödsbank genom att fotografera sådan ni ofta använder som till exempel fotbollen, sago-boken eller bilen.

Material från din omgivning kan också vara till hjälp i att visa det som kommuniceras i tal. Att använda **saker** som du har med dig eller som redan finns nära är enkelt, men gör stor skillnad för den du berättar något för. Det handlar helt enkelt om att visa det du pratar om. Skall ni göra upp eld med vedträ, kniv och tändstickor, plocka då fram det ni skall använda och peka och visa när du ger instruktioner.

Anita skapar inplastade bildknippen

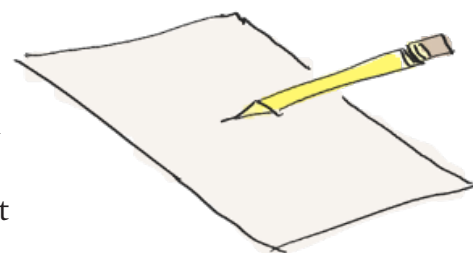
”Jag gillar att använda färdiga bilder från internet när jag förstärker min kommunikation. Jag brukar förbereda på helgen innan veckan och fundera på vad som skall hända och vilka bilder jag kan behöva. Ofta kan jag använda samma bilder igen och igen och de jag använder mest har jag plastat in och har i ett litet knippe i byxfickan, så att jag lätt kommer åt dem.

Jag ser stor skillnad i gruppen före och efter att vi började använda bilder. Det blir lugnare och det skapas mindre frustration och förvirring. Alla vet nu vad som gäller och vi märker att det är bra för alla barnen, inte bara de som kan behöva lite mer stöd.”

Det går också bra att skapa eget visuellt stöd i stunden, med hjälp av papper och penna eller kanske en whiteboard. Ett exempel på det är **ritprat**. Det är ett smidigt sätt att visualisera det du säger och det bygger på att du just ritar, samtidigt som du pratar. Det kan handla om att ge instruktioner eller samtala om något som skall hända. ”Idag ska vi gå till lekparken”. Rita en gunga. ”När vi kommer fram ska vi äta mellis”. Rita ett saftglas och ett äpple om det är det ni skall äta. Du kan även rita på en platta eller en telefon med hjälp av olika appar. Ritprat är bra när du inte kan förbereda dig på en situation utan behöver agera på plats. Det gör det också möjligt att förstärka personliga saker som kanske inte finns som färdiga bilder

En annan variant av egenritade bilder är **seriesamtal**. Det bygger på samma princip som ritprat men här kommunicerar du i rutor som i en seriestripp. Ett visuellt exempel på hur det kan se ut finns på sidan 10. Tack vare seriestrukturen blir det tydligare om du vill förstärka din kommunikation kring saker som följer på varandra i tid. Kanske vill du samtala om något som hänt som blev tokigt. Vad hände? Vad gick snett? Hur hade vi kunnat göra annorlunda? Då kan det vara bra att ta en del i händelseförloppet i taget. Att fokusera på ett papper med rutor kan också ge avlastning i att inte behöva leva upp till förväntningar om att ha ögonkontakt under svåra samtal. Det kan öppna upp för dialog som annars skulle varit överväldigande i intryck och tankar.

Slutligen går det alltid bra att **rita fritt**, oavsett situation. Kanske vill du, i stället för att skriva ut bilder, rita dina egna och ha med dem i verksamheten. Bilder som återkommer kan du med fördel plasta in så att de håller. Ett annat sätt att jobba kan vara att ha med en liten whiteboard och rita för att sedan sudda ut. Det kan vara instruktioner för en aktivitet, bilder som visar texten i en sång eller vad alla skall packa ner i sin ryggsäck inför nästa träff.

Kurt-Arne kan rekommendera att ritprata

“Att ritprata tycker jag är fantastiskt! Det är enkelt och jag har alltid med mig ett litet block och penna så att jag kan ta fram det när jag behöver. Ungdomarna har vant sig och gillar att vi kan gå tillbaka till vad vi har sagt på ett enklare sätt, eftersom vi har det ritat på pappret.

Konflikter som uppstår i gruppen är lättare att lösa genom att vi alla kan titta på situationen istället för att bara prata om den.”

Visuellt stöd i olika sammanhang

Olika sorters bilder och saker passar i olika sammanhang. Vad som funkar beror på vem du möter och vem du är. Testa vad som kan vara en hjälp i just ditt sammanhang. Här nedan finns flera exempel som kopplats till varierande situationer, för att visa olika sätt att visualisera kommunikation. Alla sorters stöd kan dock vara användbara i många olika situationer. Fundera på vad som kan passa bra hos dig.

Instruktioner

Det är viktigt att hela gruppen förstår och kan ta till sig ledarens instruktioner för att alla skall trivas, förstå vad som ska hända och vad som förväntas. Här är nyckeln ofta att vara tydlig. Men, hur då? Två sätt som kan användas för att tydliggöra en talad instruktion bygger på att förstärka den genom att också visualisera det som berättas. Det första sättet bygger på att visa det som sägs. Ta fram sakerna som skall användas i leken och gå igenom instruktionerna med hjälp av dem. Det andra sättet är att använda ritprat. Då ritar du det du pratar om samtidigt som du säger det. “Vi ska steka pannkakor. Till det behöver vi mjöl, smör, ägg och mjölk”. Rita ingredienserna. “Vi ska blanda ihop allt till en smet”. Rita en visp i en bunke. Ritandet fortsätter sedan tills hela instruktionen är klar. Genom att visa förstärks det du säger och då kan fler hänga med.

Majas ledare visar med saker och det gör att hon förstår

”En av mina ledare visar alltid vad vi skall använda och i vilken ordning när vi skall göra något. Till exempel om vi skall leka en lek, då tar hon fram alla saker och visar hur vi skall göra.

Andra ledare kanske bara berättar hur vi ska göra och då har jag svårt att förstå och ibland känner jag att jag inte vill vara med då så jag går därifrån”

Scheman

Vad ska vi göra nu? Vad händer sen? När får jag gå på toa? Alla behöver vi hänga med i vad som är på gång, för att kunna delta. Därför är det viktigt att berätta vad som kommer hända på sätt så att alla förstår, i det här fallet genom att kommunicera scheman och upplägg på ett inkluderande sätt med stöd av bilder. Ett riktmärke kan vara att försöka svara på frågorna "Var?" "När?" "Vad?" "Med vem?" "Varför?" och "Vad händer sen?" Här behövs anpassning till gruppen i utformning av informationen, både vad gäller bilderna i sig och detaljerna runt omkring. Är det exempelvis bra att sätta ut tider eller kan det bli tokigt om de inte hålls fullt ut? Ledaren kan sätta samman bilder i förväg eller rita på plats. En liten enkel symbol gör stor skillnad. Nedan visas två olika varianter av scheman som visar samma händelseförlopp.

SAMLING

LEK

SKATTJAKT

FIKA

BUSS HEM

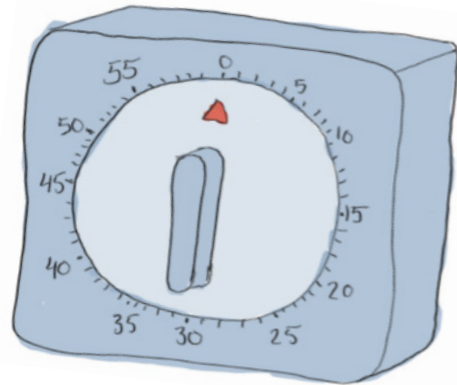
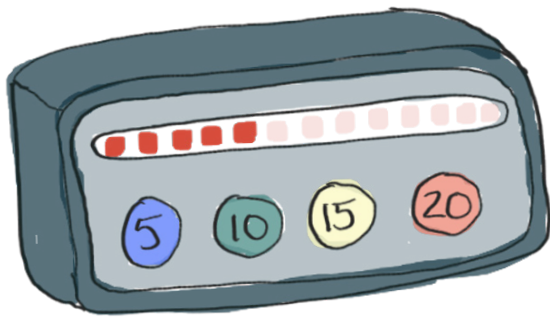

Schemat med bilder skapade trygghet för Omar på lägret

"På sommarlägret hade ledarna alltid ett stort schema i matsalen med bilder på vad som skulle hända under dagen. Det gjorde det mycket enklare för mig att hänga med på vad som skulle hända då jag annars lätt glömmet vad ledarna säger eller om jag bara får en lista med tider så har jag svårt att förstå den.

Jag kände mig mycket lugnare då jag hela tiden kunde ha kontroll och veta vad som hände sedan. Jag gillar inte överraskningar så om jag inte vet vad som ska hända så vill jag oftast inte följa med. Schemat fanns också utskrivet på papper så att vi kunde ta med oss det om vi åkte på utflykt."

Tid

Hur lång tid är 10 minuter? Tid är svårt att förstå och hur tid uppfattas varierar mycket mellan olika personer och olika sammanhang. Det är därför bra att kommunicera tid på flera sätt. Om vi tar en körövning som exempel. Där kanske ledaren säger att ”nu tar vi en kvarts paus”. Vad betyder det? Vad hinns med under den stunden? Hur vet vi att just 15 minuter har passerat? Hur kan vi se till att det inte kommer som en överraskning att pausen är slut?

Att på olika vis visualisera en klocka är ett vanligt sätt att hjälpa förståelsen av tid. Att skapa bilder liknande trafikljus med färger för ”mycket tid”, ”dags att göra sig redo” och ”tiden är slut” är en annan metod. Det finns också olika hjälpmedel som är framtagna för att räkna ned tiden, så som äggklockor och timstockar. Alltså saker (eller appar) som visar att tiden går genom att räkna ned eller gradvis släcka lampor och låta eller blinka när tiden är slut.

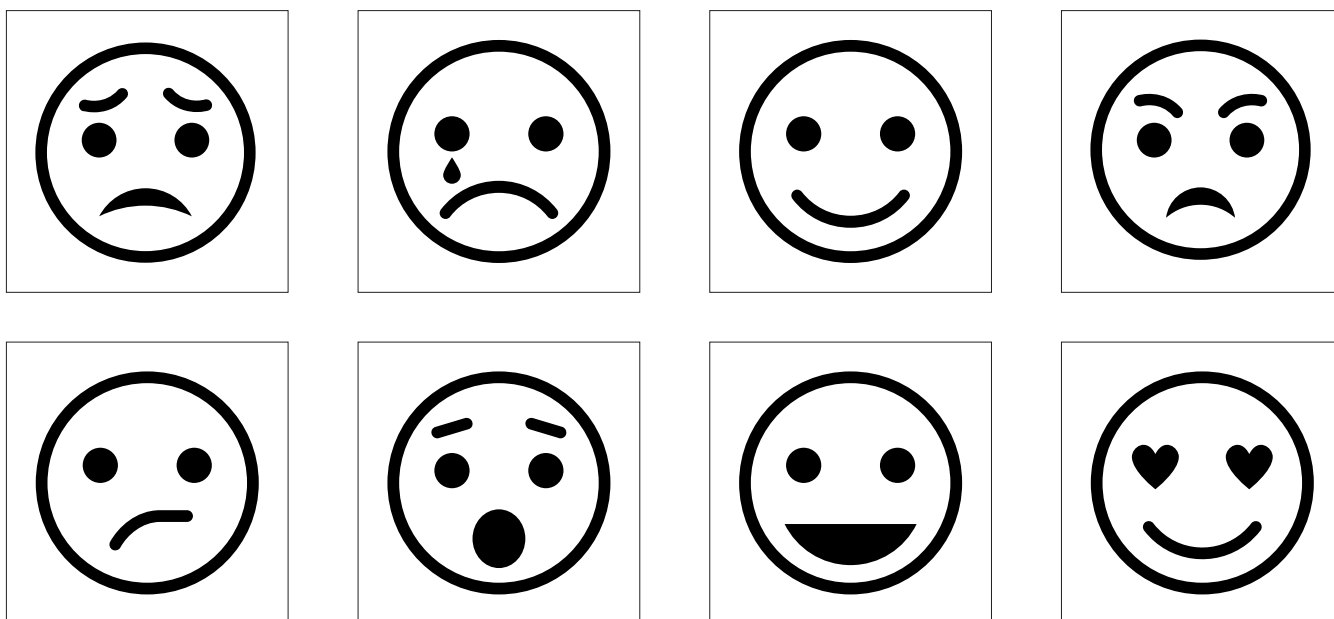

Anita håller tiden med sin timstock i telefonen

“Det är konstigt med tiden på morgonen, den går snabbare än den på eftermiddagen... men, oavsett hur tiden känns så blir jag liksom alltid sen om jag inte använder min timstock. Jag hade en sådan i skolan, som hjälpte att veta hur långa lektionerna och rasterna var.

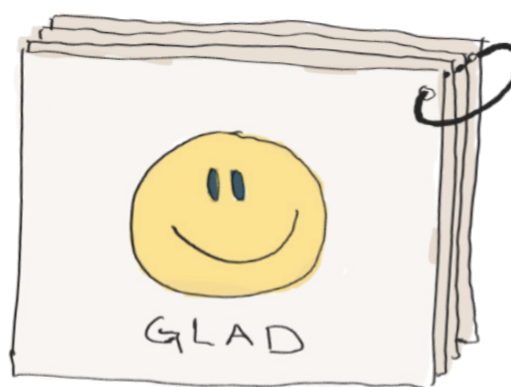
Nu har jag en liknande timstock som app i telefonen som hjälper mig att äta frukost lagom fort och som blinkar när jag behöver sätta på utekläder och gå till jobbet.

Vet faktiskt inte hur det skulle gå utan den hjälpen. Ibland använder jag den när jag hänger med kidsen också. Det hjälper dem att jag är trygg med tiden, men jag brukar också lägga den synligt och berätta om den. Jag tycker att jag sett att några av dem kollar lika ofta på den som jag.”

Samtal och känslor

Det kan vara olika lätt för oss att prata om känslor eller att ha nära samtal med en annan person. För att underlätta för fler att kunna uttrycka sina tankar och känslor är det bra att se över hur du som ledare kan föra samtal med de runt omkring dig, på ett inkluderande sätt. Det kan göras på olika sätt. Ett exempel är att använda känslokort, som du kan ha i fickan.

Att peka på känslan i stället för att försöka hitta ord för det som känns eller tänks kan möjliggöra för fler att kunna, orka och våga berätta. Känslkort kan du även rita själv i ett block. Det kan dock vara tryggt och därmed en fördel att deltagarna känner till korten och att det är samma bilder varje gång.

Det är lättare att peka på en bild av en känsla än att hitta rätt ord, tycker Charlie

“Min ledare använde sig alltid av känslkort när vi pratade om känslor, då kunde jag peka på en känsla istället för att hitta rätt ord. Det är svårt med ord.

Korten gjorde det mycket lättare för mig och min ledare att förstå varandra. Då kunde hon hjälpa mig om det behövdes och förstå lite bättre hur jag mådde. Jag fick berätta på ett sätt som funkade för mig”

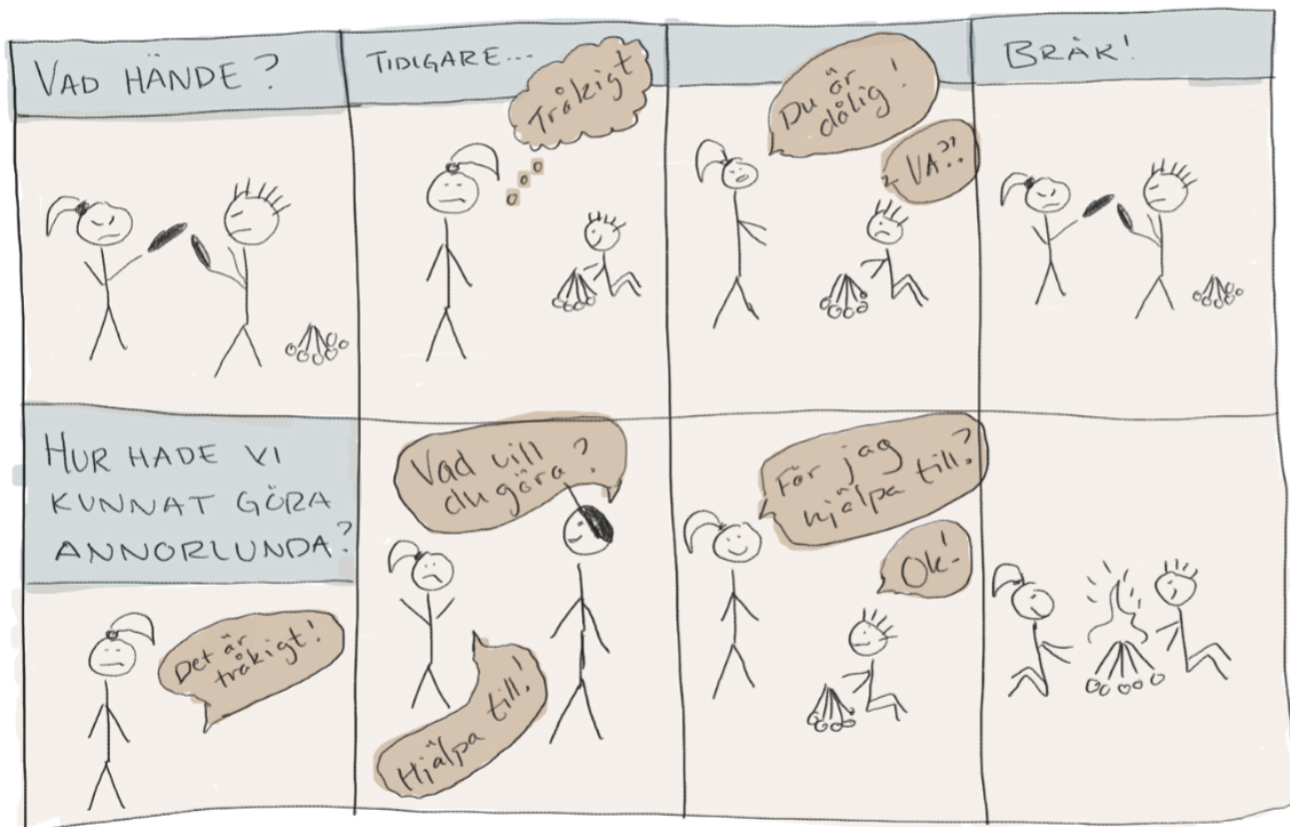

Konflikt

Alla hamnar vi någon gång i konflikt. Hur en konflikt påverkar oss är väldigt olika. Vi behöver också olika sätt och stöd i att samtala om konflikter och lösa dem. Du som ledare kan göra stor skillnad för dina deltagare om du utvecklar sätt att lösa konflikter som inte bara innebär att de behöver prata om vad som hände. Känslokorten kan vara en bra start här. Du kan använda färdiga bilder. Oftast är det dock lättast att konstruera bilder efterhand, eftersom du inte vet vad för konflikter som kommer uppstå.

Seriesamtal

Genom seriesamtal kan på ett strukturerat sätt titta på vad som hände och vad som hade kunnat göras annorlunda. Då ritas scen för scen fram tillsammans med dem som är osams och ni kommer överens om varje del i händelseförloppet innan nästa del ritas. Vill ni kan även en alternativ serie ritas fram om hur det går att göra i stället, för att undvika bråk. Ni kan också använda er av fysiska föremål så som gosedjur för att hantera och reda ut konflikter. Djuren gestaltar då förloppet. Det kan vara lättare att förstå hur andra känner om en får relatera till någon utifrån, i det här fallet, gosedjuren.

Kurt-Arne ritar med barnen om bråk som uppstått

“Ibland blir barnen så väldigt osams. Det är svårt att gå in och bryta när de är upprörda, men det brukar också vara tydligt att de egentligen inte vill vara arga på varandra. När det lugnat sig lite brukar jag be dem komma och sätta sig med mig för att prata lite och då ritar jag som de där seriestripparna med Helge som brukar komma med i korsordstidningen, fast om dem och det de berättar om bråket.

Mina svartvita streckade personer löser kanske inte alla världens utmaningar, men de brukar kunna hjälpa oss att bli vänner igen, bara vi kan se vad som hände. Jag blir så glad när barnen kan bli sams och kanske till och med fundera tillsammans kring hur de kan göra för att slippa bråka nästa gång.”

Avslutning

Nu har du fått en inblick i hur visuellt stöd kan se ut och hur det kan användas i olika sammanhang. Hoppas att du hittat inspiration att använda i och anpassa till din verksamhet. Använd gärna det här materialet i samtal med övriga ledare eller kanske andra kollegor och fundera över vad ni tycker verkar bra att använda och vad era deltagare skulle behöva. Det bästa visuella stödet är det som används!

Sensus studieförbund
www.sensus.se/studiematerial-visuellt-stod